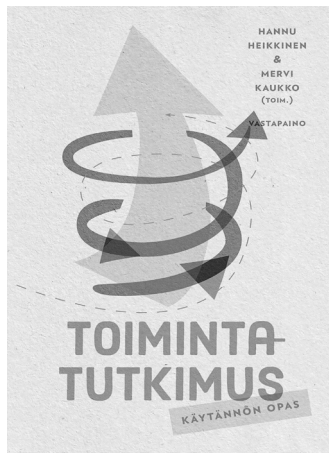

Monimuotoinen ja ihmistä lähellä oleva toimintatutkimus

Pia Houni

Heikkinen, Hannu L. T. & Kaukko, Mervi. (Toim.). (2023). *Toimintatutkimus — Käytännön opas*. Vastapaino. 294 sivua.

Ryhtyessäni lukemaan uutta *Toimintatutkimus — Käytännön opas* -kirjaa tulvahti mieleeni vahva muisto Tampereen yliopiston luentosalista, jossa nuorena opiskelijana istuin joka viikko kuuntelemaan professori Antti Eskolan luentoja. Eskola oli tunnetusti saanut kipinän sosiaalipsykologi Kurt Lewinin ajattelusta ja halusi jakaa sitä opiskelijoille. Sen rinnalla myös toimintatutkimus tuli monille tutuksi, ja pro gradu -vaiheessa moni pohdiskeli tämän tutkimusotteen käyttämistä. Kenties noista ajoista lähtien ajatus teorian ja käytännön tiiviistä yhteistyöstä on ollut tärkeä periaate omassakin toiminnassani ja tutkimuksen tekemisessä. Tästä toimintatutkimuksessa on juuri kysymys. Tutkimuksen vai-

heet tapahtuvat siellä, missä ihmiset toimivat arjessaan, ne antavat tutkijalle mahdollisuuden olla aktiivinen osa prosessia ja tiedon muodostumisen kaaren ajan dialektista (keskustelun taitoa ylläpitävää) ja dialogista. Tutkimusprosessin päättyessä johonkin ajankohtaan sosiaaliset käytännöt jatkavat olemistaan tästä riippumatta, kuten Hanni L. T. Heikkinen ja Mervi Kaukko (2023, s. 197) toteavat toimittamansa kokoomateoksen artikkelissaan.

Toimintatutkimuksella tarkoitetaan käytännölliseen hyötyyn tähtäävää tutkimusta, jonka avulla pyritään aktiivisesti muuttamaan sosiaalisia käytäntöjä parempaan suuntaan. Toimintatutkimus pyrkii tutkimaan todellisuutta muuttamalla sitä ja muuttamaan todellisuutta tutkimalla sitä, kuten kirjan avausartikkelissa Heikkinen ja kollegat (2023, s. 17) määrittelevät. Kirjan esipuheen jälkeen kokoelman avausartikkelissa kirjoittajat kertovat toimintatutkimuksen lähtökohdista ja sen suhteesta tietoon (pääosin Aristoteleen lähtökohtiin viitaten), tutkimusasetelmas- ta ja menetelmällisesti lähtökohdista. Artikkelin olennainen kokonaisuuden kannalta. Huomiota avausartikkelissa kannattaa kiinnittää siihen, että toimintatutkimuksen tieto-opillinen ja tutkimuksellinen lähtökoh- ta näyttää asettuvan vastakkaisasettelujen väliin tai elementtejä yhdistäväksi tekijäksi, kuten laa-

dullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistäminen. Artikkelin sisältöä olisi voinut viedä vieläkin eteenpäin, koska se piirtää esille tieteenfilosofiset lähtökohdat ja toisaalta taas nostaa esille käytännöllisen ja sosiaalisen todellisuuden käsitteet. Näistä olisi ollut kiinnostavaa lukea lisää. Aihepiirit kuitenkin täydentyvät kirjan muiden artikkelien kohdalla.

Hyvin järjestelty kokonaisuus

Artikkelikokoelma koostuu yhdeksästä luvusta, joiden tekijöinä ovat usein samat kirjoittajat. Teos on yhteiskirjoittamisen tulos. Tekstien järjestys on hyvin mietitty ja muodostaa koherentin kokonaisuuden, jota seuraamalla lukija voi kulkea tutkimusprosessia muistuttavaa polkua pitkin. Tässä rakenteellisessa juones- sa tulee hyvin esille ”käytännön opas”. Kun käsitteen *opas* yhdistää tuttuun matkaoppaiden laji- tyyppeihin, voi todeta kyseessä olevan teos, joka on konkreettinen matkakartta tutkimuskoh- teeseen. Aloitusartikkelin jälkeen siirrytään kuvaamaan toiminta- tutkimuksen historian, suuntausten ja tulkintojen seikkoja. Nämä ovat keskeistä taustatietoa ja tarjoavat lukijalle mahdollisuuden tunnistaa, miten toimintatutkimus on rakentunut osaksi tutkimuksen kenttää positivismin jälkimainingeista kohti nykypäivää. Kirjan tarjoama anti näissä asioissa on laadukasta ja muistut-

taa lukijaa siitä, miten tärkeää on tunnistaa tutkimuksen jatkuvuus ja episteemiset kysymykset.

Lukija saa kirjasta paljon käytännöllistä tietoa esimerkiksi oman tutkimuksen rakentamiseksi. Luvussa 4 Reetta Niemi ja kollegat käsittelevät tutkimuksen suunnittelua ja toteuttamista. Tämä luku on oletettavasti monelle tutkimusta suunnittelevalle tärkeä, sillä se kuljettaa lukijan tekemisen prosessin läpi aina suunnitteluvaiheesta kohti maalia eli tutkimuksen julkistamista. Käytännön tapausesimerkkejä olisi kirjassa voinut olla enemmänkin, sillä niitä on kiinnostavaa lukea. Lukija voi kuitenkin hakeutua yksittäisten tutkimusraporttien äärelle etsimään tietoa näistä. Kirjoittajat muistuttavat myös luvun lopussa, että toimintatutkimus ei ole suoraviivainen prosessi, vaan tutkija saattaa joutua palaamaan syklissä taakseen aiempaan työvaiheeseen. Tarkkaavainen tutkija voi löytää näistä vaiheista mahdollisuuksia, ei ainoastaan virheitä.

Kirjan luvut 5 ja 6 käsittelevät toimintatutkimuksen tekemisen ontologiaan liittyviä asioita, jotka toki koskevat myös kaikkea muuta tutkimusta. Ensin pohditaan eettisiä lähtökohtia ja sen jälkeen toimintatutkimuksen käytäntöjen muuttamiseen liittyviä näkökulmia. Tutkimusta tehdään kohtuullisen paljon, ja monesti edellä mainitut seikat jäävät tutkijakoulutuksen peruspolun asioiksi. Tarkoitin tällä konkreettisesti sitä, että tutkijan ajatellaan ottavan eettiset tai tavoitteelliset toimintaohjeet haltuun ja tekemään työtään niiden avulla. Tasoa nostaa voisi sanoa, että jokaisen tutkimuksen kohdalla meidän olisi syytä pysähtyä tarkentamaan meneillään olevan tutkimuksen eettiset periaat-

teet ja muutostavoitteet. Kaukko ja Tomi Kiilakoski (2023, s.157) esittävätkin hyvän huomion tutkijan oman eettisen harkinnan ja yleisten periaatteiden välisestä suhteesta. Jälkimmäisiä korostetaan tutkimuksen tekemisessä, ja tekijän omat eettiset valinnat voivat jäädä varjoon, vaikka niillä on voinut olla tärkeä merkitys kokonaisuuden kannalta. Toimintatutkimuksessa tutkijasta tulee usein kiinteä osa yhteisöä, ja siten suhde oman eettisen harkinnan ja yleisten periaatteiden välillä liittyy tiiviisti muutoksen ja kehittämisen pyrkimykseen. Kirjan kuudennessa luvussa käsitellään ansiokkaasti näitä tutkimuksen piirteitä. Luvussa kirjoittajat tuovat esille demokraattisen tiedon käsityksen (vrt. kirjan avausluku), joka tarkoittaa toimintatutkimuksessa yhteisesti rakennettavaa tietoa ja sen tunnistamista (Kaukko & Kiilakoski, 2023, s. 187).

Luvussa 7 lukija kuljetetaan tarinoiden ja kertomusten rakentamisen äärelle. Narratiivisuuden lähtökohta läpäisee toimintatutkimusta ja voisinkin nähdä tässä paljonkin mielenkiintoista kehitettävää, etenkin kun aihepiiristä on viime vuosina tullut paljon hyvää kirjallisuutta. Seuraava luku käsittelee perusteellisen ja kohtuullisen laajan tekstin validointiperiaatteita (Heikkinen & Huttunen, 2023). Tämä luku on yksi kirjan helmistä. Heikkinen ja Rauno Huttunen esittävät perehtyneesti tieteen filosofisista lähtökohdista käsin luotettavuuden ja arvioinnin vaiheita ja niiden merkitystä toimintatutkimukseen. Luvun tekee kiinnostavaksi paitsi pätevä ja kiinnostava esitystapa aiheesta, myös kirjoittajien itsensä paikantaminen osaksi toimintatutkimuksen tarinaa, johon liittyy kirjoittajien oma-

kohtainen tutkijuuden reflektointi. Kirjan viimeisessä luvussa palataan esipuheen ja avausluvun teemaan ja muistutetaan toimintatutkimuksen käytäntölähetyksyydestä. Tämä on hyvä lopetus kirjan kokonaisuudelle.

Aristoteleesta tähän päivään

Heikkisen ja Kaukon toimittama kirja *Toimintatutkimus — Käytännön opas* on huolellisesti toimitettu ja kielellisesti huoliteltu. Muutamia pieniä kömmähdyksiä julkaisuun on jäänyt. Arviointikappaleen mukana oli toimitettu korjausliite muutamista teksteihin jääneistä virheistä. Huomioin myös alaviitteessä Aristoteles 2011 -merkinnän, joka lähteissä oli merkitty muotoon Aristoteles 2008 (Heikkinen ym. 2023, s. 20–22, 197). Jos pieni huumori sallitaan, niin olisihan se hienoa, että Aristoteles olisi julkaissut jottain vuonna 2011. Usein julkaisuissa teksteissä törmää antiikin kirjallisuuden viitekäytäntöjen haasteisiin. Johtuuko tämä siitä, ettei viiteohjeistuksissa ole huomioitu antiikin kirjallisuuden merkintöjen erityisyyttä, vaan ne rinnastetaan muihin kirjallisiin lähteisiin? Tämä retorinen sivuhuomautus ei suoranaisesti ole tämän kirjan pulma vaan useissa julkaisuissa esille tuleva piirre.

Läpi tekstien kirjoittajat käyttävät taitavasti taulukoita ja kaavioita osana tekstiä, ja ne visualisoivat sekä jäsentävät tietoa hyvällä tavalla. Muutoksen kirjaaminen ei ole helppoa, minkä toimintatutkijat tietävät. Viitaten Heideggerin ajatuksiin uuden tavan näkemisestä, tutkimus voi parhailaan johdattaa lukijan *ontologisen rikastuttamisen* äärelle (Heikkinen & Huttunen, 2023, s. 248–249). Kirjan tekstissä viita-

taan taiteen lähtökohtiin tuottaa tietoa maailmasta, mutta asian tosiaan voi rinnastaa koskemaan myös tutkimusta. Sen tuoma tieto voi rikastuttaa ja muuttaa näkemyksiämme maailmasta ja siinä toimivista ihmisistä. Asia ei ole vähäpätöinen, pikemmin ajankohtaisempi kuin toimintatutkimuksen alkuvaiheissa. Kuten Stephen Kemmis esipuheessa toteaa:

Tutkimuksesta viestiminen on keskusteluihin osallistumista, eikä näitä keskusteluja käydä vain tutkijoiden piirissä, vaan myös sen ulkopuolella (Kemmis, 2023, s.14).

Ehkä meidän kannattaisi panostaa tähän tulevaisuudessa vieläkin enemmän. ■